

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2022; 4(221): 58-63
 УДК 338.432:631.14:[341.24:633.1](477)
 JEL classification: C13, E66, F29, F43, O38
 DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2022/221-4/8>

М. Ситницький, д-р екон. наук, проф.
 ORCID ID: 0000-0002-0452-0404,
 Д. Курінський, асп.
 ORCID ID: 0000-0001-9025-778X

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПІДПИСАННЯ ТРИСТОРОННЬОЇ ЗЕРНОВОЇ УГОДИ ЯК РОЗВ'ЯЗАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОБЛЕМ АГРОПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Дослідження присвячено оцінюванню ефектів "зернової угоди" для розблокування експорту зернових сільськогосподарських культур у період збройної агресії росії. На початку роботи проаналізовано наявний експортний потенціал до поширення воєнних дій на всій території України. Установлено, що показник експорту пшениці становить 12 % всього світового експорту, 15–20 % припадає на ячмінь і понад 50 % займає світового експорту соняшникової олії. Експорт через морські порти забезпечує перевезення 5–6 млн тонн на місяць. Для розблокування трьох чорноморських портів на півдні України – "Одеса", "Південний", "Чорноморськ" – у Стамбулі 22 липня 2022 р. за участю офіційних представників України, Туреччини, та ООН підписано документ під назвою "Ініціатива щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів", або "зернова угода". Поряд зі значними перевагами "зернової угоди" проаналізовано проблеми, що наявні для фермерів на сьогодні.

Зроблено комплексний висновок щодо корисності "зернової угоди" для України в частині того, що вона має значний економічний ефект, а також засвідчує, що таким договором продемонстровано всьому світу, що Україна є надійним партнером, який навіть в умовах війни намагається врятувати світ від голоду.

Ключові слова: зернова угода, воєнна агресія, експорт зернових, "зелений коридор", морський порт, внутрішній ринок зерна.

Україна займає одні з перших світових позицій в експорті зернових, адже показник експорту становить $\frac{1}{4}$ від вирощеного, а на внутрішнє споживання приходить 20–25 %. Показник експорту пшениці становить 12 % від усього світового експорту, 15–20 % припадає на ячмінь і понад 50 % займає світового експорту соняшникової олії.

ВСТУП

Сучасний агропромисловий комплекс України є однією з важливих ланок економічного розвитку країни. Суттєвий експортний потенціал вирізняє особливості агропромислового комплексу та акцентує на його стратегічних перспективах розвитку в сучасних динамічних умовах воєнного часу. Через сприятливі кліматичні умови, наявність чорнозему, давньої землеробської традиції та працьовитості населення Україна зарекомендувала себе як великий сільськогосподарський виробник. Як зазначено у [1], найбільшою спеціалізацією агропромислового виробництва в Україні є вирощування зернових культур.

У загальній структурі вітчизняного ВВП частка АПК невпинно наближається до позначки у 20 %, а в експорті продукції вже перевищила $\frac{1}{3}$. Наявні в Україні сприятливі природно-кліматичні умови й найбільші у світі площі найродючіших типів ґрунтів дають змогу вирощувати високоякісні сільськогосподарські культури і насамперед продовольче зерно. Зернова галузь є не лише високоєфективною, а й стратегічною, забезпечуючи продовольчу безпеку країни. Сучасний розвиток зернової галузі повною мірою може задовольнити внутрішні потреби країни та сформувати її експортний потенціал.

Метою статті є аналіз тристоронньої зернової угоди (Україна, Туреччина, ООН) та оцінювання її ефективності для АПК України.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Нині стан зернового ринку й проблем його функціонування досліджується в наукових працях багатьох провідних економістів України. Це питання вивчали В. Будзак [2], В. Месель-Веселяк [3], М. Ільчук [4], В. Черчель [5], Н. Тарасенко [6], І. Демчак [1] та ін.

У дослідженні С. Заїки [7] звернено увагу суспільства на продовольчу кризу у світі та стратегії досягнення продовольчої безпеки в різних країнах. Підкреслено, що саме із забезпечення країни продукцією переробки зернових культур скомпонована її продовольча безпека за рахунок укріплення економіки.

Проблематика забезпечення продуктивної роботи "зернової угоди" через наукове переосмислення її ефектів та виокремлення способів їх посилення в умовах воєнного стану в Україні в сучасній науковій літературі не повною мірою досліджена.

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження спирається на праці закордонних і вітчизняних науковців. У статті використано загальнонаукові методи дослідження: системний і комплексний аналіз, синтез та абстракції, індуктивний; метод аналізу та порівняння статистичних даних; метод узагальнення теоретичного матеріалу, індуктивного і логічного аналізу та розробки практичних рекомендацій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналізуючи експортні показники слід зазначити, що Україна займає одні з перших світових позицій в експорті зернових, адже показник експорту становить $\frac{1}{4}$ від вирощеного, а на внутрішнє споживання приходить 20–25 %. Показник експорту пшениці становить 12 % від усього світового експорту, 15–20 % припадає на ячмінь і понад 50 % займає світового експорту соняшникової олії.

За даними статистичної звітності, аграрії України щорічно у середньому отримують врожай близько 70 млн тонн зернових. У 2015 р. було зібрано 60,1 млн тонн, у 2017-му – 61,9; у 2018-му – 70,1; у 2019-му – 75,1; у 2020 р. – 63,5; у 2021 р. – 66,7 млн тонн. Площі, з яких зібрано урожай зернових культур, за період 2015–2020 рр. зросли на 4,4 % і досягли 15,3 млн га [8; 9].

Аналізуючи експорт зернових за 2016–2021 рр. варто зауважити, що в 2016 р. експорт зернових становив 44,4 млн тонн, у 2017 р. – 39,4 млн тонн, у 2018 р. –

* Особиста позиція авторів.

50,4 млн тонн, у 2019 р. – 57,2 млн тонн, у 2020 р. – 44,9 млн тонн, і у 2021 р. – 42,5 млн тонн [10; 11].

У 2020 р. частка від експорту зернових у валютній скарбниці становила 22,2 млрд дол. і це становило 45 % загального українського експорту тоді.

Як свідчать наведені показники експорту зернових, із року в рік відбувається його зростання, а це говорить про те, що зерно України користується попитом на міжнародному ринку і є конкурентоспроможним. Експорт через

морські порти забезпечував перевезення 5–6 млн тонн на місяць. Для прикладу, такі порти, як Миколаїв, Одеса та Чорноморськ за 2021 р. забезпечили перевезення 49,5 млн тонн зернових із 51,2 млн тонн, що в загальному було експортовано. Залізничним та автотранспортом перевезено не більше 2–5 % від загального обсягу експорту зернових [12].

Наведемо структуру експорту зернових культур з України за країнами світу – період 2016–2021 рр. (табл. 1).

Таблиця 1. Частка українських зернових культур у структурі імпорту країн світу, %

Країна	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Європа						
Іспанія	43,1	37,7	46,9	51,0	51,2	53,5
Нідерланди	20,3	26,5	34,7	33,7	34,1	33,8
Італія	13,7	13,8	12,8	11,7	11,9	12,1
Німеччина	2,9	2,4	6,7	9,8	9,9	10,3
Португалія	52,3	43,6	45,8	53,4	51,2	52,2
Великобританія	8,0	10,9	14,2	21,6	22,8	22,9
Ірландія	80,7	72,8	80,4	87,4	86,9	87,5
Азія						
КНР	25,3	22,9	44,0	23,9	33,5	34,4
Туреччина	0,8	9,4	7,8	27,4	23,5	24,3
Індонезія	90,2	82,7	79,1	73,1	83,4	84,6
Бангладеш	88,1	85,3	81,0	67,8	74,2	74,8
Ізраїль	36,0	46,5	40,9	51,0	50,2	51,8
Північна Корея	62,4	50,9	53,6	59,8	61,4	62,4
Саудівська Аравія	48,6	57,1	60	27,4	44,6	45,7
Іран	42,3	31,5	51,2	81,2	74,6	73,7
Філіппіни	97,1	85,7	95,9	82,1	85,3	86,4
Таїланд	72,7	48,9	46,2	48,4	49,8	50,4
Ліван	31,9	22,3	20,5	35,2	37,9	38,2
Ємен	0,9	82,5	84,6	87,5	89,4	90,4
Африка						
Єгипет	33,3	45,5	92,8	58,1	65,4	66,9
Лівія	86,7	80,7	76,2	97,1	88,5	86,5
Алжир	30,9	8,8	2,8	35,9	33,2	35,8
Марокко	58,2	52,3	72,5	65,9	68,4	69,5

Джерело: складено авторами за даними [2].

У загальному експорті аграрної продукції України експорт зернових до Азії та Африки становить 50–80 %, а в країни Європи та Європейського Союзу цей показник (за винятком Ірландії) становить 20–50 %.

Воєнні події, що розпочалися в Україні 24 лютого 2022 р., безпрецедентні як за характером, так і за масштабом. Неспровокована війна, яку росія під вигаданими приводами розв'язала проти України, спричинила гуманітарну й економічну катастрофу, що поширюється за межі нашої країни. Збройні сили росії, завдаючи цілеспрямованих ударів по продовольчих складах, заблокували експорт зерна через українські морські шляхи, провели мінування підступів до портів і паралізували мореплавство в акваторії України, погрожуючи знищенням суден у Чорному морі. За час обстрілів російські війська знищили 94 елеватори, а чотири морські порти – Херсонський, Скадовський, Бердянський та Маріупольський, частка яких у загальній перевалці вантажів усіма морськими портами України у 2021 р. становила 7,2 %, або 11,1 млн тонн на рік, нині залишаються окупованими [13; 14].

Загибель мирного населення, вимушена внутрішня міграція та еміграція, втрата майна, руйнування житла, промислових і сільськогосподарських підприємств, виробничої та соціальної інфраструктури, блокування українських морських портів, різке падіння виробництва, зростання безробіття, повсякденне буття українців на межі фізичного й економічного виживання – ось неповний

перелік лих, які спричинила російська військова агресія. Один катастрофічний наслідок війни слід виділити окремо – це голод [15].

Для розблокування трьох чорноморських портів на півдні України – "Одеса", "Південний", "Чорноморськ" – у Стамбулі 22 липня 2022 р. за участю офіційних представників України, Туреччини та ООН підписали документ під назвою "Ініціатива щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів", або "зернова угода". Укладання такої угоди відбувалось без прямих контактів між Україною та РФ, від підписантів було отримано зобов'язання перед представниками Туреччини та ООН [16].

Головною метою зернових домовленостей є створення "зелених коридорів" для торговельних суден, які мають експортувати українське зерно до світових споживачів. Такий процес повинен супроводжуватись попереднім розмінуванням вод у цих коридорах та має бути створено захист від бойових нападів із двох сторін. З української сторони підписантом такої угоди був міністр інфраструктури О. Кубраков, Туреччину представляв міністр оборони Х. Акар, ООН – Генеральний секретар організації А. Гутерріш. Аналогічний документ окремо підписали представники Туреччини, ООН і росії. Підписантом з боку останньої став міністр оборони РФ С. Шойгу. Виконання умов угоди контролює спільний координаційний центр у Стамбулі [17].

Підписаний офіційний документ повинен діяти протягом 120 днів і може бути пролонгованим у випадку, за якого в учасників цієї угоди немає заперечень. В ООН розраховують, що ініціатива розблокування українських морських портів дасть змогу повернутися до довоєнних показників експорту – 5 млн тонн зерна на місяць. Проте експерти зернового ринку вказують на низку ризиків, через які угода може бути розірвана, і це переважно стосується питань безпеки [6].

Більшість експертів погоджуються з думкою, що росії не вигідна "зернова угода", але завдяки потужному тиску Китаю та Туреччини, які мають свої геополітичні інтереси, зокрема в регіонах, які зазнають голоду через блокаду експорту зернових, рф пішла на поступки в цьому

питанні. У реалізації "зернової угоди" особливо зацікавлена Туреччина, яка в перспективі може перетворитися на один із глобальних центрів, що визначають ціни на продовольчі товари у світі. Причинами поступок рф у питанні "зернової угоди" може бути також те, що росія прагне показати країнам Азії та Африки, що саме рф рятує їх від голоду і зростання цін на продукти [18].

Для України підписання "зернової угоди" стало можливим завдяки ефективним діям Збройним Сил України на полі бою, які змогли утримати під контролем нашої вітчизни територіальні води Північно-Західного регіону Чорного моря. З огляду на цей факт динаміка експорту зернових культур з України покращилась (рис. 1).

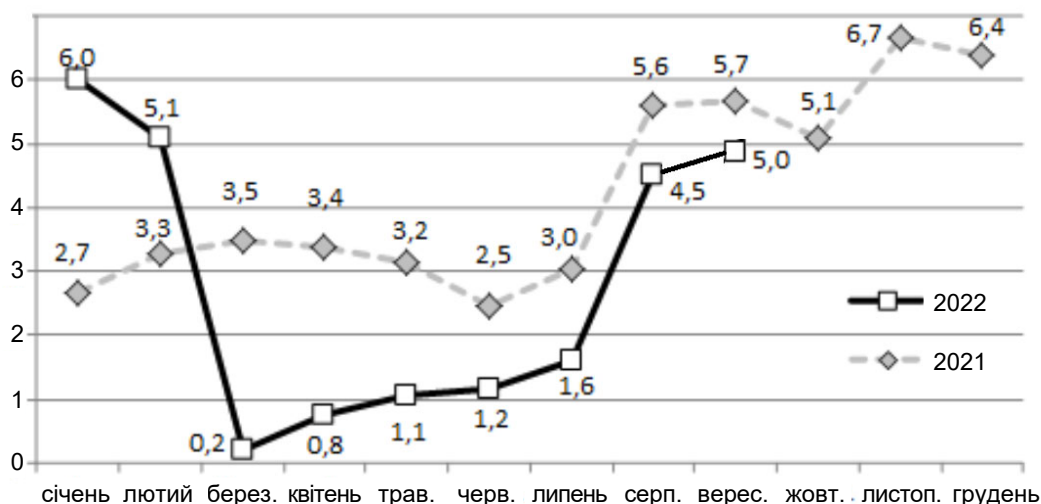

Рис. 1. Динаміка експорту зернових культур з України у 2021–2022 рр., млн тонн

Джерело: розроблено авторами за даними [2].

З початку роботи "зернового коридору" Україна вже змогла вивезти близько 2,37 млн тонн зернових. Для прикладу, до країн Азії було завантажено та відправлено 54 судна з 1,04 млн тонн зернових, до Європи – 32 судна з 0,85 млн тонн зернових і до країн Африки відправили 16 суден із 0,47 млн тонн зернових. У 2022 р. прогнозований урожай зернових, зернобобових та олійних культур в Україні становив близько 69,4 млн тонн, загальне зменшення врожаю порівняно з 2021 р. становить 34,5 %, або 36,6 млн тонн. Зокрема, зменшення виробництва пшениці відмічено на 37,0 % (12,2 млн тонн), кукурудзи – 27,4 % (10,3 млн тонн), сояшнику – 46,7 % (7,9 млн тонн). За таких показників на експорт може бути спрямовано 31,5 млн тонн, порівняно із 48,5 млн тонн у минулому році [10].

Слід також зазначити, що поряд зі значними перевагами "зернової угоди" існує численна думка українських фермерів про те, що всі позитивні моменти розблокування експорту зернових морським шляхом можуть бути нівельовані вже наступного року. Обсяги експорту в 2023 р. можуть зменшитися ще на третину, і причиною тут є не воєнні дії, а відсутність фермерів, які готові сіяти та збирати зернові. Адже сьогодні аграрний бізнес в Україні на межі знищення. І річ не тільки в тому, що багатьом доводиться сіяти й збирати врожай буквально "під снарядами". Головна проблема в тому, що продавати урожай, а тим більше продавати вигідно, в умовах війни стало фактично неможливо [18]. Логістичні шляхи

стають основним каналом економічного виживання країни, що традиційно є експортноорієнтованою.

Нині на зовнішні ринки виходити важко, а на внутрішньому ринку продавати зернові катастрофічно не вигідно: ціна тут коливається на рівні 120 дол. США за тону, за собівартості виробництва близько 130 дол. за тону. Ще однією проблемою є зберігання врожаю, адже багато елеваторів або заповнені торішніми залишками, або опинилися на тимчасово окупованих територіях. Для прикладу, із 45 філій Державної продовольчо-зернової корпорації (найбільшого оператора ринку з національним статусом) сьогодні доступні та працюють 38, з яких 28 мають елеватори, що перебувають у режимі прийому зерна.

Агропідприємства України, зберігаючи минулорічний урожай, розраховували проводити продажі навесні і, унаслідок збройної агресії росії, залишилися зі своєю продукцією на складах, продати яку в умовах війни стало майже неможливо саме через блокаду морських шляхів. Агропродукція є товаром, що псується, і критичними термінами зберігання є строк до одного року. Тому менеджмент підприємств аграрної сфери починав активно шукати можливості продажу продукції через Дунайські порти, а саме розглядалися варіанти прямого експорту зерна автомобільним та залізничним транспортом до Європейських портів і навіть кінцевих споживачів. Такий підхід передбачає самостійний пошук європейських контрагентів керівниками агропідприємств та зумовлює створення нових структурних підрозділів для комунікацій із міжнародними партнерами. Також новими проблемами

управління стало усунення логістичних перешкод, пов'язаних із рухом товарів через кордон [19].

На практиці такий підхід не знайшов виправдання, оскільки є надто затратним, займає багато часу і, головне, може фізично забезпечити реалізацію лише невеликої частини зернової продукції.

Логістика стала однією із головних проблем для менеджменту аграрних підприємств. залізнична транспортна система, як виявилось, неготова та й фізично не має можливості, навіть разом із річковими експортними потужностями Дунайських портів, замінити морські українські порти, на які приходилось близько 75 % загального товарообороту України.

Як наслідок, проблема реалізації продукції та неможливості монетизації зернових активів, посівна кампанія для багатьох агропідприємств опинилася на межі зриву через брак оборотних коштів. Фінансовий ринок не надавав багато перспектив для можливостей кредитування агропідприємств. Тому ситуація була близькою до критичної, коли керівник підприємств аграрного сектору вже не міг визначити оптимальний баланс між залученими ресурсами на кредитному ринку та ресурсами, які можна отримати від часткового продажу власної аграрної продукції, зберігаючи водночас планові норми рентабельності.

Зерноховища по всій території країни з початку бойових дій є під загрозою знищення. Дієвих організаційно-управлінських рішень і підходів від менеджменту агропідприємств потребує проблема безпечного зберігання як минулорічного, так і нового врожаю. Гостро стоїть питання об'єктивно прорахувати обсяг продукції, що зберігатиметься на складських потужностях агропідприємства, обсяг, що підлягає реалізації, за такої можливості, та кількість товару, що потребує більш захищених, надійних локацій зберігання. Значної уваги потребує пошук варіантів страхування ризиків знищення, пошкодження як продукції, так і всіх активів підприємств.

Підписання "зернової угоди" дало змогу розв'язати всі описані вище організаційно-управлінські проблеми агропідприємств певною мірою. Менеджмент господарюючих суб'єктів агросектору самостійно має можливість вирішувати, зважаючи на індивідуальні потреби підприємства, обсяги продажу продукції для забезпечення виробничого циклу. Вирішувати, чи брати ризики зберігання зернової продукції, прогнозуючи зростання цін, чи реалізувати в короткостроковій перспективі, користуючись чинною "зерновою угодою".

Стало можливим для управління побудова чи продовження реалізації вже наявної інноваційно-інвестиційної стратегії агропідприємств. Адже за наявної можливості реалізації товару підприємства можуть акумулювати фінансові ресурси для інвестицій, зокрема в інноваційні проекти, які можуть допомогти зменшувати та нівелювати ризики, що виникли внаслідок збройної військової агресії росії.

Значною проблемою для реалізації "зернової угоди" є також розчищення замінованих вод, якими проходять корабельні коридори. Для таких процесів потрібні значна кількість часу та обладнаних кораблів, обов'язкове страхування вантажів через безпекові ризики від РФ.

Президент Європейської Ради Шарль Мішель під час свого виступу в межах зустрічі G20, що проходила на Балі, заявив, що одним із найважливіших наслідків агресії росії є загострення продовольчої кризи, вирішенням якої має стати продовження дії Чорноморської зернової угоди, започаткованої відповідно до ініціативи генерального секретаря ООН. Шарль Мішель зауважив, що, атакувавши Україну, росія спричинила численні проблеми

уразливим країнам Африки, Азії, Близького сходу, населення яких потерпає від продовольчої та енергетичних криз, причому чисельність такого населення постійно зростає. Також президентом Європейської Ради було зазначено, що ЄС постійно здійснює пошуки шляхів мінімізації наявних проблем продовольчої безпеки. Підсумовуючи, Мішель зауважив, що єдиним і найефективнішим шляхом припинення наявних світових продовольчих й енергетичних проблем є припинення війни, розпочатої росією, та її повага до Хартії ООН [20].

ВИСНОВКИ

Оцінюючи комплексно "зернову угоду" слід констатувати, що вона має значний економічний ефект, завдяки якому бюджет України щомісяця поповнюється на 1 млрд дол. валютних надходжень, і великою геополітичною перемогою та іміджевим успіхом України, адже росія намагалася повністю закрити українцям усі виходи до моря. Агропідприємства мають змогу, хоч і не завжди рентабельно, але продавати власну продукцію й отримувати обігові кошти для продовження процесу виробництва. Посівна кампанія незірвана через брак коштів у аграріїв, закладено гарний фундамент для врожаю наступного року.

Зернова угода частково розв'язує проблеми агропідприємств у частині діяльності зберігання агропродукції. Адже частину або й увесь урожай є можливість реалізувати в період дії "зернової угоди", не витрачаючи час і ресурси на пошуки місць зберігання та мінімізуючи ризики знищення товару.

Крім того, підписання такої угоди для України є незвичайно важливим міжнародним фактом, адже таким договором показано всьому світу, що ми є надійним партнером, який навіть в умовах війни намагається врятувати світ від продовольчої кризи і навіть голоду.

ДИСКУСІЯ

Перспективи подальших досліджень полягають у повномасштабному аналізі й оцінці впливу "зернової угоди" на розв'язання управлінських проблем агропідприємств після її завершення, а також у систематизації сильних і слабких сторін угоди, для формування досвіду та використання його під час підписання в майбутньому схожих угод. Адже до 22 листопада, тобто на момент закінчення тристороннього договору, всі необхідні обсяги зернових Україні експортувати не вдасться, тому пошук нових зернових домовленостей щодо організації українського експорту є вкрай необхідним як для аграрних підприємств, так і для економіки країни загалом.

Нині стратегія України має полягати в повному витісненні російських окупаційних військ із території України та повному відкритті всіх морських портів для відновлення вільного експорту зернових. Важливим є збільшення валового виробництва зерна на внутрішньому ринку, забезпечення його повної переробки на продукцію (круп, макарони, борошно) та її експорту для отримання більшої рентабельності виробництва.

Список використаних джерел

1. Зовнішньоторговельний обіг продукції АПК / [І. М. Демчак, О. О. Митченко, Г. В. Трофімова та ін.]. – К. : НДІ "Укראгропромпродуктивність", 2018. – 50 с.
2. Будз'як В. Зерновий експорт України. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2020. № 4. С. 90–102. URL: http://zt.knute.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2706&catid=296&lang=en (Дата звернення: 22.10.2022)
3. Месель-Веселяк В. Я. Виробництво зернових культур в Україні: потенційні можливості / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2018. – № 5. – С. 5–14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2018_5_3
4. Ільчук М. М., Коновал І. А., Барановська О. Д., Сетушенко В. Д. Ринок зерна в Україні та його стабілізація. Економіка АПК. 2019. № 4. С. 29–38. URL: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201904029>

5. Черчель В. Ю. Агроресурси і наукове моделювання виробництва 100 мільйонів тонн зерна / В. Ю. Черчель, М. С. Шевченко // Зернові культури. – 2020. – Т. 4. – № 1. – С. 53–63. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/grcr_2020_4_1_9

6. Тарасенко Н. "Зернова угода" в оцінках політиків і експертів України: події, факти, коментарі. Інформаційно-аналітичний журнал. 2022. № 8. С. 15–25. URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2022/Ukraine082022.pdf>

7. Заїка С. О. Підвищення економічної ефективності зерновиробництва в Україні / С. О. Заїка, Р. П. Романова, В. О. Курган // Причорноморські економічні студії. – 2018. – Вип. 25. – С. 39–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_25_10

8. Економічна статистика / Економічна діяльність / Сільське, лісове та рибне господарство. Державна служба статистики України. Офіційний веб-сайт. URL: <http://www.ks.ukrstat.gov.ua/ekonomichna-statistika/ekonomichna-diyalnist/silske-lisove-ta-ribne-gospodarstvo/1754-2-1-8-1-silske-gospodarstvo.html> (Дата звернення: 22.10.2022)

9. Торік понад 10 % ВВП виробили у сільському господарстві – Лещенко. URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-economy/3400937-torik-ponad-10-vvp-virobili-u-silskomu-gospodarstvi-leschenko.html> (Дата звернення: 04.08.2022)

10. Скільки зернових експортує Україна – Слово і діло. Аналітичний портал. Економіка. 22 лютого 2022. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/02/22/infografika/ekonomika/skilky-zernovux-eksportuye-ukrayina> (Дата звернення: 22.10.2022)

11. Державна служба статистики України. Статистичний збірник "Рослинництво України" 2020. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_ucg.htm (Дата звернення: 22.10.2022)

12. Семенда Д. К., Семенда О. Вс., Семенда О. В. Маркетингові дослідження кон'юнктури ринку зерна. Агросвіт. 2021. № 1-2. С. 56–64. DOI: 10.32702/2306-6792.2021.1-2.56

13. Що відбувається в окупованих українських портах. Агро Тренд – аграрні тренди. URL: <https://agrotrend.com.ua/shho-vidbuvaetsya-v-okupovanyh-ukrayinskyh-porah/> (Дата звернення: 22.10.2022)

14. Ракетний удар по Одесі. Росія біла "туди, де зерно", проте у зерноховище не влучила. Ліга. Новини. URL: <https://news.liga.net/ua/politics/news/raketnyy-udar-po-odesse-rossiya-bila-tuda-gde-zerno-odnako-po-zernohranilishchu-ne-popala> (Дата звернення: 04.08.2022)

15. Ключові питання та відповіді про російську агресію. Міністерство закордонних справ України. Офіційний веб-сайт. URL: <https://mfa.gov.ua/klyuchovi-pitannya-ta-vidpovidi-pro-rosijsku-agresiyu> (Дата звернення: 22.10.2022)

16. Підписана у Стамбулі ініціатива щодо зерна підтримана ключовими союзниками України. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-economy/3534816-pidpisana-u-stambuli-iniciativa-sodo-zerna-pidtrimana-klucovimi-souznikami-ukraini-op.html> (Дата звернення: 22.10.2022)

17. У Стамбулі підписали угоду про експорт українського зерна. ЗМІ повідомили деталі. Новини Суспільне. URL: <https://susplne.media/amp/263462-u-stambuli-uklali-ugodu-sodo-deblokadi-ukrayinskih-portiv/> (Дата звернення: 22.10.2022)

18. Урожай зернових і олійних у 2022 році може бути наполовину менше за торішній. Моїсєєв В. The Page (pg) 01.04.2022. URL: <https://thepage.ua/ua/economy/prognoz-urozhayu-zernovih-ta-olijnih-u-2022> (Дата звернення: 22.10.2022)

19. Заблоковані порти – не вирок. Куди Україна перенаправляє експортні потоки і що з цього виходить. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/05/11/686894/index.amp> (Дата звернення: 22.10.2022)

20. Press conference by Charles Michel, President of the European Council. European Commission. URL: <https://audiovisual.ec.europa.eu/en/video/I-233347> (Дата звернення: 20.11.2022)

Received: 23/10/2022

1st Revision: 08/11/2022

Accepted: 01/12/2022

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

M. Sitnicki, Dr. Sci. (Econ.), Prof.

ORCID ID: 0000-0002-0452-0404,

D. Kurinskyi, PhD student

ORCID ID: 0000-0001-9025-778X

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

SIGNING OF THE TRIPARTITE GRAIN AGREEMENT AS A SOLUTION TO THE ORGANIZATIONAL AND MANAGEMENT PROBLEMS OF THE UKRAINIAN AGRICULTURAL ENTERPRISES

The study evaluates the effects of the "grain agreement" to unblock grain exports during Russian aggression. The paper starts with an analysis of the existing export potential before the start of hostilities on the territory of Ukraine. Wheat exports accounted for 12% of all world exports, barley accounted for 15–20%, and sunflower oil was over 50% of world exports. Seaport international shipping provided export of 5–6 million tons per month. In particular, the ports of Mykolaiv, Odesa, and Chornomorsk in 2021 ensured the transportation of 49.5 million grain out of 51.2 million tons. The structure of the export of grain crops from Ukraine to the countries of the world testified that the export of grain to Asia and Africa was 50–80%, and in the countries of Europe and the European Union, this indicator (except for Ireland) was 20–50%. To unblock three Black Sea ports in the south of Ukraine – "Odesa", "Pivdennyi", "Chornomorsk", the document "Initiative for the safe transportation of grain and food products from Ukrainian ports", or "grain agreement" was signed with the participation of official representatives of Ukraine, Turkey, and the UN, on July 22, 2022, in Istanbul.

Along with the significant advantages of the "grain agreement", many Ukrainian farmers believe that all the positive aspects of unblocking the export of grain by sea can be leveled already next year. Export volumes in 2023 may decrease by another third, and the reason here is not military action but the lack of farmers ready to sow and harvest grain. After all, Ukraine's agricultural business is currently on the verge of destruction. And it is not only that many have to plant and harvest, literally, under shells. The main problem is that it became practically impossible to sell the harvest, and even more so to trade profitably, in the war conditions.

Harvest storage is a serious problem because many elevators are either filled with last year's leftovers or are in temporarily occupied territories.

A broad conclusion is made regarding the usefulness of the "grain agreement" for Ukraine in terms of the fact that it has a significant economic effect and also confirms that such an agreement has demonstrated to the whole world that Ukraine is a reliable partner that, even in wartime, is trying to save the world from hunger.

Keywords: grain agreement, military aggression, grain export, "green corridor", seaport, domestic grain market.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

1. Demchak, I., Mytchenok, O., Trofimova, H. ta in. (2018). Zovnishn'otorhovel'nyj obih produktzii APK [Foreign trade circulation of agricultural products]. K: NDI "Ukrhropromproduktivnist", 50 p.

2. Budziak, V. (2020). Grain exports of Ukraine [Zernovyj eksport Ukrainy] Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo. № 4. P. 90–102. Retrieved from: http://zt.knute.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2706&catid=296&lang=en, last accessed 22.10.2022 [in Ukrainian].

3. Mesel'-Veseliak, V. (2018). Vyrobnytstvo zernovykh kul'tur v Ukraini: potentsijni mozhlyvosti [Production of grain crops in Ukraine: potential opportunities]. Economica APK, № 5. P. 5–14. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2018_5_3, last accessed 22.10.2022 [in Ukrainian].

4. Il'chuk, M., Konoval, I., Baranovs'ka, O., Yevtushenko, V. (2019). Rynok zerna v Ukraini ta joho stabilizatsiia [Development of the grain market in Ukraine and its stabilization]. Ekonomika APK. № 4. P. 29–38. Retrieved from: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201904029>, last accessed 22.10.2022 [in Ukrainian].

5. Cherchel', V. (2020). Ahroresursy i naukove modelyuvannia vyrobnytstva 100 mil'joniv tonn zerna [Agricultural resources and scientific modeling of the production of 100 million tons of grain] Zernovi kul'tury. T. 4. № 1. P. 53–63. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/grcr_2020_4_1_9, last accessed 22.10.2022 [in Ukrainian].

6. Tarasenko, N. (2022). "Zernova uhoda" v otsinkakh politykiv i ekspertiv Ukraini: podii, fakty, komentari ["Grain Agreement" in the assessments of politicians and experts Ukraine: events, facts, comments]. Informatsijno-analitychnyj zhurnal. № 8. P. 15–25. Retrieved from: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2022/Ukraine082022.pdf>, last accessed 22.10.2022 [in Ukrainian].

7. Zaika, S. (2018). Pidvyschennia ekonomichnoi efektyvnosti zernovyrobnytstva v Ukraini [Increasing the economic efficiency of grain production in Ukraine]. *Prychornomors'ki ekonomichni studii*. № 25. P. 39–42. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_25_10, last accessed 22.10.2022 [in Ukrainian].
8. Ekonomichna statystyka / Ekonomichna diial'nist'/Sil's'ke, lisove ta rybne hospodarstvo. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Ofitsijnyj veb-sajt [Economic statistics/Economic activity/Agriculture, forestry and fishing. State Statistics Service of Ukraine. Official website]. Retrieved from: https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm, last accessed 22.10.2022 [in Ukrainian].
9. Ukrinform: Torik ponad 10 % VVP vyrobly u sil's'komu hospodarstvi – Leschenko [Last year, more than 10 % of GDP was produced in agriculture]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-economy/3400937-torik-ponad-10-vvp-virobili-u-sil'skomu-gospodarstvi-leschenko.html>, last accessed 22.10.2022 [in Ukrainian].
10. Slovo i dilo: Skil'ky zernovykh eksportuie Ukraina [How much grain does Ukraine export] 22.02.2022. Retrieved from: <https://www.slovoidilo.ua/2022/02/22/infografika/ekonomika/skilky-zernovykh-eksportuie-ukrayina>, last accessed 22.10.2022 [in Ukrainian].
11. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Statystychnyj zbirnyk "Roslynytstvo Ukrainy" 2020 [State Statistics Service of Ukraine. Statistical collection "Vegetation of Ukraine" 2020]. Retrieved from: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_rosl_zb.htm, last accessed 22.10.2022 [in Ukrainian].
12. Semenda, D., Semenda, E., and Semenda, O. (2021). Marketynhovi doslidzhennia kon'iunktury rynku zerna [Marketing research of grain market conditions], *Agrosvit*, vol. 1-2, p. 56–64. Retrieved from: DOI: 10.32702/2306-6792.2021.1-2.56, last accessed 22.10.2022 [in Ukrainian].
13. Ahro Trend – ahrarni trendy: Scho vidbuvaie'tsia v okupovanykh ukrains'kykh portakh [What is happening in the occupied Ukrainian ports]. Retrieved from: <https://agrotrend.com.ua/shho-vidbuvaie'tsia-v-okupovanykh-ukrayinskykh-portah/> (Дата звернення: 22.10.2022)
14. Liha. Novyny: Rocket attack on Odesa. Russia hit "where the grain is", but did not hit the granary [Raketnyj udar po Odesi. Rosiia bila "tudy, de zerno", prote u zernoskhovysche ne vluchyla]. Retrieved from: <https://news.liga.net/ua/politics/news/raketnyy-udar-po-odesse-rossiya-bila-tuda-gde-zerno-odnako-po-zernohranilishu-ne-popala>, last accessed 22.10.2022 [in Ukrainian].
15. Ministry of Foreign Affairs of Ukraine: Kliuchovi pytannia ta vidpovidi pro rosijs'ku ahresiiu [Key questions and answers about Russian aggression]. Retrieved from: <https://mfa.gov.ua/klyuchovi-pitannia-ta-vidpovidi-pro-rosijsku-agresiyu>, last accessed 22.10.2022 [in Ukrainian].
16. Ukrinform: Pidpysana u Stambuli initsiatyva schodo zerna pidtrymana kluchovymy soiuzykamy Ukrainy [The grain initiative signed in Istanbul is supported by Ukraine's key allies]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/amp/rubric-economy/3534816-pidpisana-u-stambuli-iniciativa-sodo-zerna-pidtrimana-klucovimi-souznikami-ukraini-op.html>, last accessed 22.10.2022 [in Ukrainian].
17. Novyny Suspil'ne: U Stambuli pidpysaly uhodu pro eksport ukrains'koho zerna. ZMI povidomyly detali [An agreement on the export of Ukrainian grain was signed in Istanbul. The mass media reported the details]. Retrieved from: <https://suspilne.media/amp/263462-u-stambuli-uklali-ugodu-sodo-deblokadi-ukrainskih-portiv/>, last accessed 22.10.2022 [in Ukrainian].
18. Moisieiev, V. The Page (pg): Urozhaj zernovykh i olijnykh u 2022 rotsi mozhe buty napolovynu menshe za torishnij [The harvest of grain and oil crops in 2022 may be half as much as last year] (01.04.2022). Retrieved from: <https://thepage.ua/ua/economy/prognoz-urozhayu-zernovih-ta-olijnih-u-2022>, last accessed 22.10.2022 [in Ukrainian].
19. Ekonomichna pravda: Zablokovani porty – ne vyrok. Kudy Ukraina perenapravliaie eksportni potoky i scho z ts'oho vykhodyt' [Blocked ports are not a sentence. Where Ukraine redirecting export is flows and what the result is]. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/05/11/686894/index.ampp>, last accessed 22.10.2022 [in Ukrainian].
20. European Commission: Press conference by Charles Michel, President of the European Council. Retrieved from: <https://audiovisual.ec.europa.eu/en/video/I-233347>, last accessed 20.11.2022 [in English].